

O nejlepším státě

Úvod k vlastnímu pojednání

In: Bernard Bolzano (author); Martin Jašek (other): O nejlepším státě. (Czech). Plzeň: M. Jašek, 1934. pp. 9–20.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400039>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

ÚVOD K VLASTNÍMU POJEDNÁNÍ.

[ÚVAHY OBECNÉ, VYMEZENÍ ÚKOLU.]

A. NENÍ LHOSTEJNO, JAKOU MÁ STÁT ÚSTAVU. — B. ANI NEJLEPŠÍ ZŘÍZENÍ STÁTNÍ NEUČINÍ SICE VŠECHNY JEDNOTLIVCE ŠTASTNÝMI, ODSTRANÍ VŠAK MNOHO ZLA, JÍMŽ TRPĚLO A TRPÍ LIDSTVO. — C. ODLIŠNÉ A ZVLÁŠTNÍ POMĚRY VE STÁTECH VYŽADUJÍ ZVLÁŠTNÍCH ÚPRAV ÚSTAVNÍCH. JEST VŠAK I NĚCO SPOLEČNÉHO, ČEHO NESMÍ ZANEDBATI ŽÁDNÁ V PRAVDĚ DOKONALÁ ÚSTAVA: TO VYZKOUMATI A V PŘEHLED UVĚSTI JEST ÚKOLEM DÍLA.

Každé přemýšlení o tom, jaké zřízení společnosti by bylo *nejúčelnější*, vychází nutně z přesvědčení, že *není stejné, je-li tak či jinak zařízena společnost, má-li tu či jinou ústavu.*

1. Nutné východisko každé úvahy o lepším zřízení společnosti.

Jsou ovšem i lidé, kteří nejen tak dělají, jako by jinak, *opačně*, smýšleli (neboť takových, kdož *jen tak dělají*, není si třeba dále tu všimati), ale kteří *vážně to míní* — ne-li vždy, aspoň ve chvílích, kdy *si povšimnou* úkazů, jež opak ten zdánlivě potvrzují.

Vždyť a) zdálo by se, učí *zkušenost*, že ve *všech dosavadních státech*, ať jest v nich ta či ona ústava, ať jest v nich zákonem, co učinil jím *jednotlivec* či *společná vůle všech*, jest *vždycky skoro stejné množství nespokojených*; vždyť b) zdálo by se, učí *dějiny*, že i *nejmoudřejší* národové, měníce často ústavy, *při žádné z nich* nedošli žádaného blaha, ba *vraceli se mnohdy k zřízením*, jež byla od nich před tím *opuštěna*. Uvážíme-li k tomu c), že každá věc má nejen *líc*, nýbrž i *rub*, a že d) jest i do jisté míry v *člověku*, že se *sám sobě stává trapitelem*, když jej ji-

2. Námitky skeptiků.

nak nic netlačí, tu svádí nás to k závěru, že konec konců *málo na tom záleží*, dáme-li svému státu tu či onu ústavu.

A přece, pravím, není nic bludnějšího nad takovou představu! — Buď totiž

3. První
námitka.

Nespokojenost
občanstva.

a) sebe pravdivější, že není státu na světě, abys v něm nenašel toho či onoho, kdo *není spokojen* svým údělem, a že *ani ve státě nejlepším*, jaký bys vymyslel, nebude scházeti takových, tož nelze nijak dokázat, ba ani učiniti pravděpodobným, že by jich počet byl *všude asi stejný*; v *Evropě* jest jich jistě *více* nežli ve svobodných státech *sev. Ameriky*¹⁾! Ale kdyby tomu ani tak nebylo [kdyby bylo totiž vskutku všude stejně nespokojených]²⁾, což by z toho plynulo jiného, nežli že všechny dosavadní ústavy trpí asi stejným počtem závad. Že by však nebylo možné lepší ústavy, a *to podstatně lepší*, nežli jsou všechny nynější, a že by při moudrém zařízení společnosti, při takovém, jakého tedy vlastně dosud *nikdy a nikde nebylo*, vznikl zas stejný poměr nespokojenosti, z toho nikterak *neplyne*.

Jest všude
stejná?

Leč jak řečeno, není ani pravda, že bychom našli za dnešních ústav všude *skoro stejně* nespokojených! Kde mírný kníže vládne, kde jest takřka otcem svých poddaných, najde se ten či onen, kdo reptá na bezpráví, tisíce však jiných cítí se šťastnými. Naproti tomu, kde vládne *despota*, zříš chmuru nevole na

1) Sic! Důležité! — Srv. poznámky o »pramenech« díla Bolzanova! [V II. části knihy, odd. III., sub 10, 11.] Důležité i pro další četbu!

2) Vložka překladatelova!

každém čele, a podaří-li se na jedné straně udusiti doutnající oheň vzpoury, plane již na druhé straně.

Ostatně nezapomínejme, že *stesky člověka nejsou správným měřítkem jeho neštěstí a bolu!*

Jsou lidé — velmi nešťastní, a přece, ať už z jakési trpnosti povahy nebo i ze strachu, nesou tiše, *mlčky* svůj kříž. Jsou však i lidé, ne již tak trpí, kteří se ničeho nebojí, kteří čekají naopak zlepšení osudu od svých nářků a žalob, a kteří si tudíž hned na to, hned na ono stěžují, aniž se cítí — zvláště nešťastnými.

Stesky
kverulantů!

Jaká by to tedy byla *ukvapenost*, kdybychom z toho, že se v některé zemi ozývá víc nářků než v jiné, hned soudili, že jest tam buď více, buď aspoň *stejně* lidí nešťastných! Z hrobů neslyšíme žalob, jsou však ti, kdož v nich odpočívají, šťastní?³⁾ — Arciť, vypravují b) i *dějiny*, že i ti nejrozumnější národové *měnili častěji ústavy* a že se vracívali někdy — po mnoha pokusech — ke zřízení, jaká již opustili. Plyne však z toho skutečně, že by všechna ta zřízení, s nimiž se *staly již pokusy*, a s nimi i ostatní, s nimiž se vůbec ještě *pokusů nestalo*, měla úplně stejný vliv na blaho obecné?

4. Námítky
z dějin.

Vždyť — jednak — *kolik* těch *pokusů*, *tolik* i *důkazů*, že prostý, zdravý rozum lidský *uznával vždycky za pravdu*, že vhodnou úpravou, *vhodnými reformami* soudobých zřízení lze dosíci *vyšší úrovně obecného blahobytu*. Přecházelo-li pak lidstvo od jednoho zařízení k druhému, a to [někdy] sotva si jedno zavedlo, nedokazuje to nic jiného, než se na to *pravé až*

Co
dokazují?

³⁾ Poznámky k překladu! (11, 15).

dotud *nepřišlo*. Což ovšem není nic tak divného. Vždyť není to tak snadná věc *to pravé vymyslet*, a ještě těžší jest — to pravé *potom také provést!*

Časy se
mění
a
s nimi
i
poměry!

A tak vidíme-li konečně, že se národ *vrací k starému zřízení*, když již mnoho jiných vystřídal, může to býti ovšem důkazem, že *chybil, když je opouštěl, nikoli však důkazem, že by byla všechna zařízení vůbec stejného účinku*. Ostatně, přihlédneme-li blíže k věci, vidíme, že se vlastně nikdy nepřejímá znova *zcela totéž, co bylo dříve*, nýbrž jen *něco podobného*, a to ne již za stejných poměrů, nýbrž za *změněných*, takže vlastně nelze ani říci, chybil-li národ, když to zařízení odstranil, anebo když je znova zaváděl, ježto *obojí* — jedno i druhé — mohlo býti *oprávněno dobou*. — Leč

5. Jest možná absolutně dokonalá ústava?

c) ani to, že *každé zařízení má nejen dobré, nýbrž i stinné stránky*, nejen *líc*, ale i *rub*, netřeba popírati.

Jest jenom otázka, je-li v každém *stejně* toho *dobrého* jako *zlého*, není-li v jednom to či ono *v převaze*.

Tak jest na př. v tom, že není nikdo nucen přiznávat se k určité víře, vedle mnoha *dobrého* zajisté i *cosi zlého*, ale to *dobré* jest tu právě *v převaze*. Naopak zase v tom, že hodnosti a úřady bývají *dědičné* v některém státě, jest vedle *zla*, a *mnoha zla*, i *cosi* *dobrého*, ale *zlé* jest zde zase *v silné převaze*⁴⁾!

A tak konečně

6. Čtvrtá námitka skeptiků.

d) nelze ani popřít, že jsme — my lidé — takoví, že stáváme se *sami sobě trapiteli*, když nás jinak nic netlačí. Ježto pak dále neučiní *ani nejlepší zřízení státní* všechny lidi *moudrými a dobrými*, a ježto jest

4) Poznámky k překladu (12, 25)!

dále *tolik zla a bolesti*, jež vyplývají z *nedokonalosti člověka*, jichž pramenem jest *lidská přirozenost*, tu plyne z toho ovšem, že *i při nejúčelnějším státním zřízení* zbude vždy *ještě dosti bolesti a trudů*, jimiž nám bude trpěti; neplyne však z toho nikterak, že jejich *velikost a množství* zůstane vždy *stejně*. Naopak! Čím déle přemýšlíme o věci, tím nám musí býti *jasnější*, že jest *nesmírně mnoho utrpení*, jichž příčiny by *měl a mohl* stát buď zcela *odstraniti*, buď *důsledkům* z nich vhodným zařízením *účinněji čeliti*⁵⁾.

Nepotrá
nerozumný
>optimismu<
stejně
nerozumným
defaultismem?

Jak křehké jest na př. naše tělo, kolik nemocí, jimž podléháme! A to nikoliv vždy proto, že by tomu chtěla *neúprosná příroda*, nýbrž často jen proto, že *zrození* jsouce z rodičů již samých *nepevného zdraví* trpíme nad to *převrácenou výchovou*: tu že děti jsou až *příliš zhýčkávané*, tu zas že si jich nikdo nehledí; že ani *strava* ani *zaměstnání*, ani *šat* ni *obydlí* se nerovná s tím, co káže *zdravověda*⁶⁾!

Možno tu býti v pochybnostech, že by *rozumné zřízení státní* nemohlo míti *příznivého* vlivu na *každou* z těchto podmínek našeho *zdraví*, naší *zdatnosti*?

Nejde
teď
o pesimismus
příliš
daleko?

Kolik to lidí, našich bližních, *bratří*, kolik to set a tisíců, strádá, žel! i nyní, co píší tyto řádky, *nedostatkem* všeho, čeho jim třeba k ukojení *nejnutnějších* potřeb životních⁷⁾! Kolik jich *zemře* v této bídě, nikoli však proto, že by země nebyla tak bohatá a štědrá, aby neskýtala *nadbytku* svým dětem, nýbrž

⁵⁾ Předmluva [překladatelova] str. XXV. (pod čarou pozn. 64)!

⁶⁾ Kap. IX. [»Péče o zdraví a život«, kap. XVIII. [»O výživě«, kap. XIX. [»Oděv«, kap. XX. [»Obydlí«, atd.

⁷⁾ Psáno r. 1831, překládáno 1931, t. j. o 100 roků později!

jen proto, že stát trpí *nesprávnosti v dělení těch statků*, jednak ovšem také, že větší část země leží *skoro ještě ladem*, aneb i ladem *docela*.

Kolik bolestí jiného druhu, *urážek a zlosti, příkoří* si naděláme bližní bližnímu, an stát to *trpí*, nebo aspoň neučiní všeho, co má a *může míti* ve své moci, aby tomu zabránil⁸⁾!

Neztrácejme
nadějí!

Můžeme tedy, když to vše kol dokola rozvážíme, zůstávat v mínění, že nelze si mysliti *změn v zřízení společnosti*, jež by způsobily *zlepšení* těch poměrů?

Tu by věru nezbylo než mysliti, že jest jakási *bytost* — cosi vyššího než člověk — která brání tajemnými zásahy, aby nebylo lépe na zemi, která odejme vždy zase člověku, čeho si získá těmi opravami! —

7. Námitky
těch,
kdož při všem
chtějí míti
Boha.

Leč stejně, jak by bylo *pošetilou pověrou*, pošetilým *rouháním*, věřiti v *jsoucno* takovéto bytosti, lze s *bezpečností* čekati, že se *vše zlepší, zlepšíme-li* rozumně svá společenská zřízení.

Leč namítne mi někdo [z věřících, namítne totiž *knězi*⁹⁾], je-li tomu tak [jak tvrdím], bude-li nám totiž vskutku valně pomoheno zlepšenými ústavami, jak to, že nám jich Bůh nedal *dávno* poznati, jak to, že On, tak dobrotivý, jenž vynaložil vše, aby nám zjevil, čeho třeba k spasení, nevzbudil nikoho, aby nás seznámil s tím zařízením *nejlepším*? Není v tom důkaz, že znalost jeho nemůže být lidem k prospěchu?

⁸⁾ Kap. XXII. [»O ctižádostivosti«, XXV. [»O sporech občanů«, atd.!

⁹⁾ Dodatečné poznámky!

Zdá se mi, že jest třeba, abych odstranil *i tuto námitku*¹⁰⁾.

Není tu třeba ostatně, jak myslím, než vzpomenouti toho, co v jádře každý ví a měl by věděti: že totiž není možno souditi, že by *poznatek*, jehož se Bůh lidem nedal ještě dobrati, nebyl jim také k užitku. Vždyť k jakým by to vedlo důsledkům, kdyby byl platný, kdyby byl jen *přípustný ten závěr!*

Což nevidíme ještě celé národy v takovém stavu divošství, že vlastně jenom z jejich vzezření, nám podobného, nikoli však z jejich jednání, lze souditi, že jsou to lidští tvorové. A měli bychom z toho, že jim schází *vědomí jich vlastní lidské důstojnosti*, poněti *dobra, ctnosti, nesmrtelnosti duše*, poněti *Boha* a sto jiných pojmů podobných, že nedovedou uživati *ohně, kovů* atd., souditi, že by jim znalost těchto věcí nebyla k užitku?

Jejich
vvrácení.

Pak by nezbylo než prohlásiti, že jest marnost *každé myšlení a každé užívání rozumu!*

Tak tomu však *není*. Naopak! Moudrý, dobrotivý Tvůrce dal nám skvělý dar rozumu, abychom ho užívali *k pokroku* a k postupnému *zlepšování* svého bytu na zemi. Jako oči k vidění, tak dal nám rozum k tomu, abychom ho užívali všude tam, kde ho lze použítí podle jeho povahy, mimo jiné jistě také k tomu, abychom si *sami* vymyslili, jak jest možno *nejúčelněji* upravití společnost. Proč pak dopustil, že pozná-

Nečekejme
zázraků!

¹⁰⁾ Bylo by jí třeba vyvrácti také ještě *dnes*? A tak obšírně, jak činí dále spisovatel? Není v tom »malichernost« Bolzanova, »Kleinigkeitskrämerei«, jakou mu vytýká Schindler? Není v tom »rozhled venkovského faráře«? [Arthur Salz, Archiv f. Sozialwissensch. u. Sozialpolitik, XXXI., 498—519.] — Uvažme však dobu, v níž bylo dílo sepsáno!

váme tu či onu pravdu dříve nežli jinou, proč to zařídil, že známe třeba léčivou moc mnohých bylin *staletí*, léčivost však jiných teprve až v nejnovější době, toho nežádejme zvědět! To bude vědět jen On, jenž celý *nekonečný vesmír* obzírá! My užíjme svých sil, nelitujme námahy a práce myšlenkové, zkusme *každou cestu k poznání*, a když přes to se nám nepodaří pravdu poznati, tu řekněme si *k útěše*, že poznatek ten, jakkoli se nám zdá užitečný, není zatím nutný lidstvu, není zatím ještě k jeho prospěchu.

Věřme
vlastním
silám
a
svému
rozumu!

Souditi však tak, že když se dosud nezdařilo to či ono *objeviti*, že se to již nikdy v budoucnosti nezdaří a že bude tudíž rozumnější *vzdáti se* už proto také pátrání, toho nelze připustiti, k tomu *není důvodů*. Zejména pak nelze souditi, že by ta »*skrytost*« pravdy, skrytost taková a za *takových okolností*, kdy si ani nemůžeme dáti vysvědčení, že bychom ji *se vši pílí* hledali, byla toho důkazem, že nám jí *Bůh* nechce dáti poznati. Toť by bylo svalování toho, co jest vinou naší *nepíle*, na úradky boží, *to* by bylo přehanebné znesvěcení víry člověka.

8. Jedna
z
důležitých
příčin ne-
dokonalosti
našich
ústav.

A vskutku! — V tom jest jenom *příčina*, že nejsme dosud shodni v tom, jak *nejúčelněji* zaříditi společnost, že jsme až dosud *nečinili*, co tu bylo naší *možností* a *povinností*, abychom se *aspoň přiblížili* k tomu pro nás *tolik významnému* řešení¹¹⁾.

Či můžeme si říci, můžeme se chlubit, že bychom se byli — třeba jenom jednotlivě, každý jenom pro sebe — obírali těmi úvahami tak, jak věc ta *zasluhuje?* že by se tak dále bez *předsudků, nestranně?* že

11) Dodatečné poznámky!

bychom myšlenku či *správný nápad* nějaký, jenž se nám vnucoval, nezamítli jenom proto, že to *uráželo* naši *hrdost, sebelásku*, pošetilé domnění, že jsme snad přec jen *něco lepšího* než jiní — jedním slovem tu či onu z našich *zálib, z našich zvyklostí*?

A co teprv říci o tom, zdali lidstvo — nikoliv již jenom ten či onen jednotlivec, nýbrž lidstvo v celku — konalo kdy *porady*, zda byly pořádány *schůze, rozpravy* o těchto věcech, o *té tak důležité* otázce¹²⁾ ?

Vždyť jsou ještě země, jest *většina států*, kde se *nesmí* vůbec otázka ta přetřásati *veřejně*, a smí-li, tedy jenom tak, že se *vychvaluje ústava*, již má stát v té době, že se *dokazuje její účelnost*.

Možno se pak diviti, že pravdy dosud neznáme? Můžeme pak žádati, aby nám snad Bůh, ba dokonce i *zvláštním zjevením*, ukázal zřízení, které by bylo *nejlepší*, když po něm nepátráme *vlastním myšlením*? A možno tvrditi, že když se tak nestalo [když totiž nebylo nám zjeveno], že by ten objev nebyl *k ničemu*?

Tak, doufám, nebude z Vás nikdo souditi, kdokoli čtete tuto stránku, přátelé!

A divné-li Vám snad — a právem Vám to divné! — že za tolik tisíc roků, kolik žije, neshodlo se ještě lidstvo v tom, jak nejúčelněji zaříditi společnost, tož — *chutě sami k dílu!* Opravte tu chybu, opravte ji tím, že — pokud na Vás — chcete *přemýšleti* o věci, jež toho více zasluhuje nežli na sta jiných; *přemýšleti pilně, bez předsudků, bez vášně!*

A nebude-li *maten* úsudek Váš tím, co *škola* pře-
vráceným učením Vám vstípila, zíráte-li na věc *pro-*

¹²⁾ Tamtéž!

Nežace
a
basívita.

Ne jen
proletáři.

nýbrž
rozumní
a
odpravdoví
lidé
všech zemí
spoíte se!

stým, zdravým rozumem, tu nebudete aspoň v první věci, na kterou se třeba tázati, příliš dlouho na vavách; v odpovědi totiž na otázku: jaký účel, k jakým cílům mířiti má společnost a její zřízení, aby je bylo možno zváti účelným a — »nejlepším«¹³⁾.

9. Základní požadavek správné ústavy.

Myslím, že všichni přisvědčíte, řeknu-li, že *každé takovéto zřízení má míti dobro, blaho celku* účelem, že *každý zákon v něm, že každé zařízení má býti takové, jakého si žádá pokrok mravnosti a pokrok blahobytu celku.*

Toť něco *zřejmého* — tak *zřejmého*, že bychom těžko chápali, jak mohli býti lidé *učení*, kteří to připustiti nechtěli, kdyby nám *odjinud* známo nebylo, že *není nerozumu, není pošetilé myšlenky, aby ji nehlásal a nezastával někdo z našich — učených*¹⁴⁾.

10. Zvláštní poměry.

A tak lze-li tvrditi, že jen takový stát zasluhuje názvu: *dokonalý, nejlepší*, jehožto všechno zařízení *hovi* těmto požadavkům *dobra, blahobytu* tak, jak by žádné jiné nehovělo, pak možno také tvrditi, že takový stát *»nejlepší«* nemůže mít *ve všem tatáž* zřízení, za *všech* [místních] *poměrů* a v *každé době*¹⁵⁾.

Co jest na jednom místě *příhodné*, to jinde *nehodno*, ba někdy také *na škodu*. Co možno v jednom místě *snadno provésti*, má jinde obtíže, ba někde to ani vůbec *nelze provésti*¹⁶⁾.

¹³⁾ Dodatečné poznámky!

¹⁴⁾ Zajisté ostrý šleh Bolzanův, zdůvodněný však tím, co jinde praví o tom, jak budou přijímána jeho díla od učenců *»katedrových«*, od učenců z *profese*. [Srv. dodatečné poznámky!]

¹⁵⁾ Předmluva [překladatelova] str. XXVI. nn. i dodatečné poznámky!

¹⁶⁾ Tamtéž!

Leč přece přes všechny ty rozdíly jest *mnoho společného* ve všech oněch poměrech, a ježto *přirozenost lidská* jest rovněž konec konců všude *stejná* aspoň ve svých *základech*, bude vedle toho, co lze *měnit* v takovém zřízení, i něco, co *nelze měnit*, co patří *k ústavě každého státu* zřízeného *účelně*, ať již jest pak v kterékoli světa končině¹⁷⁾.

Tedy o takových zřízeních chci tuto jednati, jež jsou *nutna v každém státě* zařízeném *účelně*, *neslibuje* ani při tom *úplného vyčerpání* předmětu.

11. Vymezení úkolu.

Jen *kameny ke stavbě*, jen *náčrtky* to jsou, co tuto podávám, kameny, jež — jsou-li *k potřebě* — necht *od jiných* jsou *v celek* spojeny.

Že však třeba k posouzení toho, zda to či ono zařízení jest vskutku účelné, brátí člověka, jak *jest* ve skutečnosti, nikoliv však tak, jak by snad *měl* a *mohl* býti podle ideálů těch, kdo káží morálku, netřeba dodávati¹⁸⁾.

Vždyť kdyby byli lidé *dokonalí*, byla by i *nejvadnější ústava* vždy ještě dosti *nesitelná* občanstvu.

Leč právě že jsme lidé *s chybami*, jest třeba zřízení, jež s nimi *počítá* a jež upravuje všechno tak, že přes všechny ty závady *jest nucen* každý konati, co vyžaduje zájem obecný.

12. Předpoklady.

Z toho však také vyplývá, co třeba souditi o onom *slavném výroku*, že *nejlépe* jest *zřízen onen stát*, jenž *jest* — *nejlépe spravován*.

Zda totiž stát jest *dobře spravován*, či *nikoli*, t. j. zda to, co ponechává ústava na vůli *správním čini-*

17) Předmluva [překladatelova] str. XXIX.!

18) Tamtéž str. XIII.!. Dodatečné poznámky!

Nespolehejme
na šťastný
výběr
osob!

telům státu, jest od nich rozhodováno vždy správně nebo nesprávně, toť právě proto, že to závisí *jen na nich a ne na ústavě*, nenáleží k její *podstatě*, a když nezmenšuje její hodnoty, tedy jí aspoň *nezvětšuje*.

A vskutku naopak: *jest chybou ústavy*, záleží-li teprve na *správě*, a tudíž pouze *na náhodě*, bude-li dobře či nebude občanu.

Upevníme
svstém.
zdokonalme
ústavu!

Ústava dobrá nesmí svěřovati blaho občanů jen náhodě, nýbrž musí býti upravena tak, aby celek netrpěl, když ti, jimž svěřena jest moc ve státě, nekonnají vždycky všecko nejlépe, majíce někdy jenom vlastní prospěch na zřeteli¹⁹⁾.

¹⁹⁾ Předmluva [překladatelova] str. XXXI.! Dodatečné poznámky k této části díla v *druhé* části knihy!